

YU ISSN 0350-185x
UDK 808

ИНСТИТУТ ЗА СРПСКОХРВАТСКИ ЈЕЗИК

ЈУЖНОСЛОВЕНСКИ ФИЛОЛОГ

XLIII

Уређивачки одбор:

*др Тајјана Бајић-Ивић, др Даринка Горјан-Премк, др Ирена Гришкај, др Милка
Ивић, др Павле Ивић, др Радослав Кайичић, Блаже Конески, др Тине Лојар,
др Александар Младеновић, др Асим Пецо, др Мишар Пешикан, др Живојин
Ситанојчић, др Драго Ђујић*

Главни уредник:
МИЛКА ИВИЋ

БЕОГРАД
1987

О РЕКОНСТРУКЦИЈИ ПРАСЛОВЕНСКОГ СИСТЕМА ПОСЕСИВНИХ КАТЕГОРИЈА И ПОСЕСИВНИХ ИЗВЕДЕНИЦА*

1. У прасловенском језику формиран је специфичан систем посесивних категорија и посесивних изведеница, по коме се прасловенски типолошки разликовао од других индоевропских језика. Реконструкција прасловенског система посесивних категорија и посесивних изведеница врши се на основу података које пружају, у првом реду, староруски језик, у коме се тај систем релативно најбоље чувао, уз добру посведоченост у најстаријим споменицима, затим старословенски језик, као језик преводне књижевности, те други словенски језици и дијалекти у своме историјском развоју. Драгоцене податке дају и словенска историјска антропониимија и топонимија.

Грамматичко-семантичка реконструкција творбених и синтаксичких средстава за изражавање припадања и поседовања у живој или актуелној функцији и у саставу антропонимских и топонимских изведеница може послужити као *tertium comparationis* за поређење савремених словенских језика међусобно и са ранијим фазама у њиховом развоју те за испитивање њиховог типолошког диференцирања из дијахроне и синхроне перспективе.

Систем посесивних категорија чине творбене (придеви са суфиксима *-ъ/-ь, -јь, -ьнъ, -ьнѣ, -инъ, -евъ/-овъ*) и синтаксичке категорије (посесивни генитив, посесивни датив, посесивне реченице) у грамматичкој функцији изражавања непосредне припадности и непосредног поседовања. По формалнограматичком обележју посесивне категорије се деле на суфиксалне и синтаксичке. По семантичком обележју разликујемо посесивне категорије у ужем смислу и квалитативно-посесивне категорије. Посесивне категорије у ужем смислу изражавају припадност и одговарају на питање *чији је њосесум* (= објекат посесивности). Квалитативно-посесивне категорије, у којима се секу две појмовно-семантичке категорије — квалитативност и посесивност, изражавају поседовање и одговарају на питање *шѣа има њосесор* (= субјекат посесивности).

Поред грамматичке функције посесивне категорије могу имати деривациону функцију, тј. могу послужити као база за грађење нових категорија речи. Посесивне категорије у деривационој функцији чине систем

* Реферат припремљен за X међународни конгрес слависта (Софија, 1988).

посесивних изведеница. Разликујемо посесивне изведенице у антропониими, топонимији и апелативној лексици. У посесивне изведенице укључујемо, поред речи које су настале афиксацијом, и речи настале транспозицијом — преласком из једне у другу категорију речи.

Овај рад представља први оглед реконструкције система посесивних категорија и посесивних изведеница у прасловенском језику, тачније: у позној фази прасловенског језика, а настао је као синтеза досадашњих ауторових истраживања у овој области. Даља истраживања сигурно ће употпунити слику испитиваног граматичког система новим појединоцима, надамо се — и новим доказима, тако да ће он моћи бити описан подробније, у облику опсежније студије монографског типа.

2. Систем посесивних категорија прасловенског језика дели се на три подсистема: а) посесивне категорије за изражавање атрибутивне посесивности; б) посесивне категорије за изражавање атрибутивно-предикативне посесивности; в) посесивне категорије за изражавање предикативне посесивности. Најважнији од тих подсистема је подсистем атрибутивне посесивности, који чине посесивни придеви (и посесивне заменице) као суфиксалне и посесивни генитив као синтаксичка категорија. У прасловенском језику се формирао специфичан однос суфиксалних и синтаксичких категорија за изражавање атрибутивне посесивности у коме централно место заузимају посесивни придеви, тачније: посесиви, категорија са обележјем именице и придева. Атрибутивне категорије важне су и због тога што се једино оне реализују на нивоу синтагме, тако да могу имати функцију номинације и у топономастици. Посесиви (посесивни придеви), поред тога, конституишу један тип посесивних реченица — за означавање припадања (т. 2.3.1), а представљају и творбену базу за формирање антропонимских и топонимских изведеница. Атрибутивно-предикативна и предикативна посесивност реализују се на нивоу реченице. Предикативна посесивност се остварује у посесивним реченицама двају типова — за означавање припадања и за означавање поседовања (т. 2.3). Атрибутивно-предикативна посесивност се остварује само у реченици, али у реченици која није посесивна. За њено изражавање служи посесивни датив као синтаксичка категорија (т. 2.2).

2.1. На специфичност изражавања атрибутивне посесивности у словенским језицима уопште, а посебно на специфичност словенских посесивних придева, указивали су многи слависти.

Значајан допринос расветљавању природе суфиксалних посесивних категорија у прасловенском језику дао је Потебња. Он истиче: „нужно предположить, что в этом языке [„язык более древнего строя” — Р. М.] само прилагательное притяжательное и относительное более конкретно, чем в позднейшем: то, что определение и приложение относится к этому прилагательному так, как если бы на месте его стояло существительное (*домъ Симоновъ усмаря*, дщи Всеволожа *Великого*, слово *Господне*, *рекшаго* = *иже рече*), объяснимо лишь тесною связью этого прилагательного с существительным, от коего оно произведено, иначе

говоря, тем, что прилагательное немедленно восстанавливает в мысли субстанцию, к коей оно относится” [Потебня 1968, 410].

Потебњине идеје развио је Трубецки, који је први изнео мишљење да су словенски посесивни придеви улазили у парадигму именица од којих су изведени. Он се, додуше, у својој анализи ограничава на старословенски језик, али је очигледно да се његово тумачење може односити и на прасловенски: „Приименный (админальный) родительный падеж имен одушевленных употребляется лишь если он сопровождается определительным словом (сынъ вога живаго, домъ отца моего), в противном же случае он обязательно заменяется притяжательным прилагательным (сынъ божи, домъ отъчъ). Поэтому, от каждаго существительного, обозначающего одушевленное существо, образуется притяжательное прилагательное, которое принадлежит к парадигме склонения этого существительного совершенно так же, как причастия принадлежат к парадигме спряжения глаголов” [Трубецкой 1937, 16]. Овде треба напоменути да се у старословенском језику већ био делимично изменио однос посесивних придева и посесивног генитива: у прасловенском језику, на основу наше реконструкције, у случају када је посесор изражен посесивном синтагмом типа *отъсь тоъ* употребљавао се посесивни придев именице и посесивни генитив заменице: *домъ отъль тојео* (в. примере у т. 2.1.2), или посесивни придев именице и посесивни датив одговарајуће личне заменице: *отъль ти домъ* (в. примере у т. 2.2).

Мисао Трубецког прихватила је Фролова и применила је у тумачењу староруских посесивних придева. На основу двају критеријума, семантичког („генитивная функция являлась самой общей чертой для всех древнерусских образований с притяжательными суффиксами”) и граматичког („все прилагательные с притяжательными суффиксами в старший период истории русского языка довольно устойчиво удерживали общий тип склонения, именной по своим исходным формам”), она закључује: „в древнерусском и старорусском языках существовала особая грамматическая категория, промежуточная между существительными и прилагательными, категория производных согласованных генитивов” [Фролова 1960, 326]. Објашњење Фролове и термин који је она предложила прихвата Зверковска, допуњујући претходно тумачење констатацијом да су „производные согласованные генитивы” били прелазни степен у процесу адјективизације именице [Зверковская 1978, 256 нап.].

У свом раду о појму парадигме у словенским језицима Ревзин се осврће и на „так называемые притяжательные прилагательные” и закључује, на основу трију критеријума (могућност употребе придева, личне заменице у другој реченици и односне заменице, као елемената који зависе од именице од које је изведен посесивни придев), да посесивни облици улазе у парадигму именице у старочешком, савременом словачком и лужичким језицима, а у осталим језицима „мы имеем дело со все большим отрывом от существительного” [Ревзин 1973, 44—46].

Ми смо покушали да објаснимо природу прасловенских посесивних придева тумачењем њиховог постанка, сматрајући да је у извесној епохи развоја прасловенског језика постала граматички неодржива употреба посесивног генитива од именице, те је именички посесивни генитив замењен суфиксалним посесивним категоријама. Претпоставили смо да узрок овој појави треба тражити у кумулацији значења после изједначавања облика старог генитива и старог аблатива. Неке од посесивних суфикса (-*ъ*, -*ъ*/*ь*) прасловенски језик је наследио из праиндоевропског језика, али су ти суфикси тек на словенском терену добили специфичну творбену функцију — да се помоћу њих изводе придеви који на специфичан начин улазе у парадигму именица. Други посесивни суфикси су настали у прасловенском језику (-*ънъ*, -*ьнъ*, -*инъ*, -*евъ*/*овъ*). Преузимајући функцију посесивног генитива, суфиксалне посесивне категорије су примиле и његову синтаксичку употребу у оквиру именичке парадигме. Тако је формирана специфична граматичка категорија прасловенских посесивних придева (посесива), који улазећи у парадигму именица од којих су изведени истовремено имају и придевске особине (конгруенцију са именицом уз коју стоје у роду, броју и падежу) [ово тумачење први пут смо изнели у: Маројевић 1983^а, 9—10]¹.

Најстарији староруски споменици показују да се употребљавао посесивни придев не само од именице којом се именовао посесор него и од њене апозиције: стадо. *дѣтино Ивашково*; *княгининъ уѣздъ Уљянинъ*; *повелѣниемъ. Милятиномъ Лукиницѣмъ*; *Володимеръ внукъ Мономаховъ* [исто, 11—12]. Једино је конгруентни атрибут именице којом се именовао посесор — придев, партицип, редни број, придевска заменица (а исто тако ове речи у самосталној употреби) — долазио у облику посесивног генитива. Уп. примере типа *братъ Якуновъ слѣпаго* (т. 2.1.2).

Укљученост посесивних придева у парадигму именица од којих су изведени испољава се у специфичним граматичким односима чланова реченице:

1° Посесивни придев може имати атрибутивну допуну у генитиву: *розграбиша . . . и Водовиковъ дворъ . . . и Борисовъ тысячьскаго*.

2° Лична заменица може да се односи на именицу од које је употребљен само посесивни придев: *идоша на дворъ Якунь и розграбиша и жему его яша*. У овом примеру посесивни генитив *его* односи се на лично име *Якунь*, које није поменуто у свом именичком него у придевском облику *Якунь* (= Јакунов).

3° Лично име од кога је изведен посесивни придев могло је да врши функцију субјекта следеће (зависне или независне) реченице: до прваго лѣта *Олгова*, понеже *сѣде* въ Киевѣ. У примеру је наведена реченица са изостављеним субјектом *онъ*; употреба посесивног придева не би се променила ни у случају кад би се граматички субјекат укључио. Исп. за примере: Маројевић 1983^а, 10; Потєбня 1968, 409—410.

¹ В. такође и: Мароевич 1983^б, 56—57.

2.1.1. У прасловенском језику индивидуалнопосесивно значење имали су суфикси *-ъ/-ь*, *-јь*, *-ьнъ*, *-ьнѣ*, *-инъ* и *-евъ/-овъ*. Хронолошки се могу поделити на три серије: најстарији (суфикси *-ъ/-ь* и *-ьнъ*), који су се у најстаријим словенским споменицима сачували само у остацима, старији (суфикси *-јь* и *-ьнѣ*), који су проширили своју употребу у време доминације суфикса *-јь* (и суфикс *-ьнѣ* је сложен од *-ьнъ* и *-јь*), и млађи (суфикси *-инъ* и *-евъ/-овъ*), који су се формирали у последњој фази развоја прасловенског језика, кад су се већ почињали издвајати посебни словенски језици.

У прасловенском језику су постојала два семантичка типа посесивних придева. Први тип: *bratъnъ* 'братов, који припада брату' — посесивни придеви у ужем смислу (означавају припадање). Други тип: *bratъnъ* 'који има брата' — квалитативно-посесивни придеви (означавају поседовање). Овај други семантички тип, у коме се секу две семантичке категорије (посесивност и квалитативност), имали су само старији посесивни суфикси *-ъ/-ь*, *-јь*, *-ьнъ* и *-ьнѣ*.

Категоријалнопосесивно значење у прасловенском језику изражавало се суфиксима *-ъјь* и *-ьскъ*, који су имали и односно значење, и нису укључивали придев у парадигму именице од које је изведен. Индивидуалнопосесивно значење придева *božъjъ* < **bog-ъjъ* развило се секундарно. Овај придев, изведен у прасловенском језику од заједничке именице *bogъ* односно-посесивним суфиксом *-ъјь*, могао је у паганско време веровања у мноштво богова имати само односно и категоријално-посесивно значење. Од имена појединачних божанстава (сложеница са *-bogъ*) градили су се посесивни придеви помоћу суфикса *-јь*. Примањем хришћанства као монотеистичке религије помен арpellativum *bogъ* постао је помен proprium *Bogъ*. А односно-посесивни придев *božъjъ*, који је у паганско време значио 'који се односи на богове, који је својствен или који припада боговима', добио је значење 'који припада Богу, који се односи на Бога'. Овај специфичан пагански елемент у хришћанству примљен је зато што је реч *božъjъ* у паганском периоду већ била добила изразито сакрално обележје [подробније у: Мароевич 1985^a, 84—85; српскохрватска верзија: Маројевић 1984, 55—56].

2.1.1.1. Да су „придеви посесивни од личних имена у словенским језицима слободно прављени помоћу основинскога суфикса *ъ* < *os*” указао је Р. Бошковић у расправи *Поводом неких ѿвојонима* (1974) [Бошковић 1978, 379].

Суфикс је имао два аломорфа: аломорф *-ъ*, ако се основа завршавала на непалаталан сугласник, и аломорф *-ь*, ако се основа завршавала на *-ј-* или на јован сугласник.

1) Помоћу варијанте *-ъ* изводили су се посесивни и квалитативно-посесивни придеви. Посесивни придеви на *-ъ* посведочени су у живој употреби у старосрпскохрватском језику — у синтагми *синъ Бреѿнъ* (Хумачка плоча), где је *Бреѿнъ* придев на *-ъ* од скраћеног личног имена *Бреѿъ* < *Бреѿъ* < *Бреѿиславъ* [Бошковић 1978, 381]. Бошковић доказује

да су се придеви овога типа сачували у топонимским изведеницама типа *Нѣсенā ілавица* [исто, 379—381]. Ми сматрамо да су по пореклу изведенице на -ъ и топоними типа *Milosava* (в. објашњење у т. 3.2.4).

Помоћу суфиксалне варијанте -ъ градили су се и квалитативно-посесивни придеви типа *ѣгѣпоокъ* 'који има црне очи', *дѣлгорокъ* 'који има дуге руке' (придеви су настали комбинацијом суфиксације и композиције).

Тешко је нешто одређеније рећи о морфолошким условима употребе суфикса -ъ. Примери показују да су се помоћу овог суфикса градили посесивни придеви од старих *ǫ* основа (а квалитативно-посесивни придеви и од *ā* основа).

2) Помоћу варијанте -ъ изводили су се такође посесивни и квалитативно-посесивни придеви. Посесивни придеви типа *цѣсаръ* 'цесарев, који припада цесару' посведочени су у старословенским и староруским споменицима. У старословенском језику посведочени су придеви *лѣубодѣи*, *прѣлѣубодѣи*, *томитѣлъ*, *цѣсаръ* [Brodowska-Honowska 1960, 32—33, 48], које је Бошковић протумачио као „прасловенска придевска образовања на -'ъ, -'а, -'е < -ǫ, -а, -о” [Бошковић 1978, 383]. У староруским споменицима посведочени су следећи примери: *цѣсаръ мужъ*; *иконоразбителе* безумие; душа же ми *любодѣя*; съ *строю* нѣвестокою (= *nevěstь* коју) [Маројевић 1985, 45]. Посесивни придеви типа староруско *Добруѣ* (од личнога имена типа *Dobryŋa*): сестра же бѣ *Добрыня*; снѣ *Добрынъ* [Маројевић 1983^a, 48] могу се сматрати изведеницама са суфиксом -ъ. Помоћу суфикса -ъ градили су се у прасловенском посесивни придеви од патронима на *-*itjo* (в. потврде и тумачења у т. 3.1.2.3).

Помоћу суфиксалне варијанте -ъ градили су се и квалитативно-посесивни придеви типа староруско *тѣноговоѣ* 'који има много војника': и видѣ Улијана *многовоѣ* [Маројевић 1985, 123—124]. Облик *тѣноговоѣ* настао је комбинацијом суфиксације и композиције.

Примери показују да су се помоћу суфикса -ъ градили посесивни придеви од старих *ǫ* основа (укључујући и старе основе на *ǫj*, које су се овима деклинационо прикључиле).

2.1.1.2. Суфикс -*jъ* је имао веома широке морфолошке услове употребе. Помоћу њега градили су се посесивни придеви старих *ǫ*, *ā*, *i*, *ǫ*, *r*, *n* и *et* основа. Основе на *ǫ*: бројни придеви типа старословенско *Авраамѣ*, староруско *Ярославѣ*. Основе на *ā*: придеви *вѣдовиѣ*, *дѣвиѣ*, *овѣѣ* у старословенским, *девичъ*, *вдовичъ*, *галичъ* у староруским споменицима. Основе на *i*: супстантивизирани посесивни придеви у староруским топонимима типа *Домагоуѣ*. Основе на *ǫ*: придев *волѣѣ* у староруским споменицима (српскохрватско *волуји*). Основе на сугласник *r*: придев *materѣ* у старословенском у устаљеним везама типа *is črēva mterja*. Основе на сугласник *n*: придев *jelenъ* у старословенским и староруским споменицима. Основе на *et*: придеви *дитячъ*, *княжачъ*, *холопчъ*, *утячъ*, *звѣрчъ*, *курчъ* у староруском језику, придеви типа *Jurec* < **Juret-jъ* у српскохрватском језику. Исп. примере у: Brodowska-Honowska 1960, 29—52; Маројевић 1983^a, 15—22; Бошковић 1978, 421—427.

Помоћу суфикса *-jъ* изведене су посесивне заменице *тоjъ, твоjъ, своjъ, наѣъ, ваѣъ* [Маројевић 1983^a, 22]. Њима се може прикључити придевска заменица **tjudъ* (староруско *чюжъ*, у српскохрватском разједначавањем по мекоћи *ѡуђ*), која је изведена од облика позајмљеног из готског *Biuda* 'народ' [Фасмер IV, 379; Holub-Корећну, 86—87]. Творбена база речи **tjudъ*, која у словенским језицима није посведочена, морала је имати основу **tjud-* и значење '(германски) народ, (други, не свој) народ', а од ње је помоћу суфикса *-jъ* изведен заменички придев са широким посесивним значењем 'који припада другом народу, који није свој'.

Према томе, може се закључити да је посесивни суфикс *-jъ* у прасловенском језику бис веома жива категорија и да је градио посесивне придеве скоро од свих именичких основа (са изузетком јотованих, које фонетски нису допуштале адјективизацију помоћу *-jъ*). Посесивни суфикси који су се касније формирали (млађи прасловенски посесивни суфикси *-inъ, -evъ/-ovъ*) почели су да потискују суфикс *-jъ* код неких основа, док је суфикс *-ънъ* истиснуо облике на *-jъ* из лексичко-семантичке групе породично-сродничких односа. После јотовања суфикс *-jъ* у непромењеном облику остаје само у придеву *volujъ* и у посесивним заменицама *тоjъ, твоjъ, своjъ*, док се *j* са претходним сугласником стопило у квалитативно нов глас или је (после уснених сугласника) прешло у *ʀ*. Своје постојање после јотовања суфикс *-jъ* заснива, дакле, у највећем броју случајева на опозицији палаталан — непалаталан сугласник [о сугласничким алтернацијама у староруском језику в. у: Маројевић 1983^a, 23—25; о хронологији посесивних придева на *-jъ* и *-ovъ* у старословенском в. у: Mareš 1970, 348—355, а у староруском у: Маројевић 1983^a, 63—110]².

Помоћу суфикса *-jъ* градили су се квалитативно-посесивни придеви, о чему сведочи средњовековни српски антропоним *Vragooča*: *Vraiooča*, а синь му Мил'драгъ [Дечанска хрисовуља, 1330 (Rječnik JAZU XXI, 364)], који је изведен хипокористичним суфиксом *-a*, веома продуктивним у старосрпскохрватском, од непотврђеног **Vragoočъ*. Реч *vragoočъ* је настала комбинацијом суфиксације (суфикс *-jъ*) и композиције у значењу 'који има очи као враз'³.

Напомена.

Трубецки је у старословенским текстовима издвојио групу посесивних придева *салаиъ, тараиъ, авианъ, хоузаиъ*, које убраја у посесивне придеве „с изменением согласной”, али напомиње да „согласный и не

² Хронологија посесивних придева даје драгоцене податке за хронологију фонетско-фонолошких промена [о примени метода њиховог паралелног испитивања в. у: Мароевич 1985⁶, 38—42].

³ Испитујући антропониме типа **Rakoč* (творбене базе презимна типа *Rakočević*) Велимир Михајловић је изнео мишљење да су они настали од старијих облика типа **Rakočъ*, које тумачи као сложенице са другом компонентом од плурала *оци* [у реферату на VI југословенској ономастичкој конференцији]. У дискусији о његовом раду ми смо наведене антропониме протумачили као посесивне изведенице на *-jъ*, што је прихватио и Трубаčov. Антропоним *Vragooča* потврђује да су и облици типа **Rakoč* настали од старијег **Rakočъ*.

имеет еквивалента в греческом тексте” [Грубецкой 1937, 19 нап.]. Бродовска-Хоновска сматра да су ова четири придева изведена помоћу суфикса *-иъ*, али оцењује да су на ове „чудне облике” утицали, с једне стране, придеви на *-јъ* од личних имена на *-нъ*, а с друге стране, придеви на *-иъ* и *-иъ* [Brodowska-Hopowska 1960, 171—172]. За прва три придева Мареш каже да су нетипичне и вештачке творевине, добијене додавањем суфикса *-и* номинативу једине *ā* основа [Mareš 1970, 350—351]. Ми смо доказали да су наведени придеви нормално изведени помоћу суфикса *-јъ* од личних имена **Salanъ*, **Taranъ*, **Avijanъ*, **Huzanъ*, која су настала творбеном адаптацијом по обрасцу словенских имена на *-anъ* типа српскохрватско *Милан* и *Миљан* [Мароевич 1983^a, 47—49].

2.1.1.3. О постанку прасловенског суфикса *-ънъ* — и суфикса *-ъиъ* — писао је Р. Бошковић у расправи *Старословенска adiectiva possessiva на њъ* (1973) [Бошковић 1978, 363—368].

Суфикс *-ънъ* посесивних придева није посведочен у живој употреби. Трагове његове чува антропонимија — у категорији имена по мужу (т. 3.1.1.1) и у категорији женских патронима (т. 3.1.3.1).

У категорији квалитативно-посесивних придева његови трагови могу бити префиксално-суфиксалне изведенице *bezmaterънъ*, *bezotъънъ*, *bezdrъжънъ*, *bezbratънъ*, *bezrodънъ*, *bezčedънъ*, (femininum) *beztrъжъна*, *bezdetъna* ’која нема дете (децу)’. Кажемо: могу бити, јер су облици могли настати и секундарном депалатализацијом сугласника *и* суфикса *-ъиъ* [в. потврде и тумачења у: Маројевић 1981, 244—248].

2.1.1.4. У старословенским споменицима Грубецки налази само следеће посесивне придеве са суфиксом *-ъиъ*: *отъиъ*, *матеръиъ*, *врат(р)иъиъ*, *господъиъ* и *владычъиъ*, којима се у каснијим споменицима прикључују још *сыновъиъ*, *дъщеръиъ*, *дѣдъиъ*, *затъиъ*, *тъстьиъ*, и закључује: „Указанне выше отъиъ, матеръиъ, врат(р)иъиъ, сыновъиъ, дъщеръиъ и т. д. будучи притяжательными, в то же время обозначают определенные отношения, — правда не пространственные и не временные, но семейные. Что же касается до господъиъ и владычъиъ, то надо принять во внимание, что в условиях патриархального родового быта южных славян эпохи Первоучителей слова *господъ* и *владыка* должны были восприниматься, как принадлежащие к той же смысловой категории, что и *отъиъ*, *дѣдъ*, *тъсть*. Таким образом, суффикс *-ъиъ* образует притяжательные прилагательные от обозначений членов семейных или родовых отношений” [Грубецкой 1937, 17]. Даље Грубецки каже: „Наши памятники не позволяют судить о том, распространялся ли этот способ образования притяжательных прилагательных на все имена родства (и свойства) или только на некоторые из них” [исто]. Анализа староруског језичког материјала показује да је суфикс *-ъиъ* у позној фази прасловенског језика био лексичко-семантички ограничен — на именице са значењем породично-сродничких односа, док је у погледу основа од којих су се њиме градили посесивни придеви био шири, хетерогенији од других посесивних суфикса. Поред

придева које наводи Трубецки, у староруском су посведочени и следећи облици: *pradědъnъ*, *družьnъ*, *podružьnъ*, *kъnežьnъ*, *тoрѣнъ*, *stryjьnъ*, *čedьnъ*, *děverьnъ*, *čel'adьnъ*, *ženьnъ*, *sestrьnъ*, *babьnъ*, *prababьnъ*, *vъnъtičьnъ*, *družinьnъ*, *služьnъ*, *d'adьnъ*, *svєkrovьnъ* [Маројевић 1983⁶, 21—22].

Помоћу суфикса *-нъ* градили су се и квалитативно-посесивни придеви, опет у лексичко-семантички ограниченом кругу именица. Трагови овог семантичког типа прасловенских посесивних придева сачувани су у руском и српскохрватском језику, прво, у споју са префиксом *bez-*: *bezotьnъ* 'који нема оца', *bezтoрѣnъ* 'која нема мужа', и друго, у синтагмама у којима основно посесивно значење није долазило у обзир: *bratьnъ sestra* 'сестра која има брата', *деветибраjнъ сестра* 'сестра која има девет брата' (не реализује се значење *братова сестра), *тoрѣnъ жена* 'жена која има мужа' (не реализује се значење *мужева жена), *дѣтнъ* 'женска особа која има (носи) дете' (не реализује се значење *дететова жена) [в. примере и документацију у: Маројевић 1981, 243—248].

Супстантивизирани квалитативно-посесивни придеви са суфиксом *-нъ* посведочени су у називима прасловенских месеци: *берзънъ* < *berzьnъ* *měsєcъ* '(месец) који има брезе' (= у коме листају брезе), *кветьнъ* '(месец) који има цвеће' (= у коме цвета пољско цвеће), *травьнъ* '(месец) који има траву' (= у коме ниче трава), *цървьнъ* '(месец) који има црве', *лпрьнъ* '(месец) који има липе' (= у коме цветају липе), и др. У том смислу треба прецизирати семантичку вредност и суфиксални лик основног типа прасловенских назива месеци [уп. Шаур 1973, 93—101].

Треба свакако истаћи да је суфикс *-нъ*, поред индивидуалнопосесивног, имао и групнопосесивно значење, тако да је *bratьnъ* могло да значи не само 'братов' и 'који има брата' него и 'који припада браћи' и 'који има браћу'.

2.1.1.5. Суфикс *-инъ* спада у млађе прасловенске посесивне суфиксе. Помоћу њега су се градили само посесивни придеви (не и квалитативно-посесивни), што се објашњава његовим постанком од (посесивног) датива. Развио се у кругу старих *ī* основа, са којих се пренео на *ā* (*iā*) основе [о постанку суфикса в. у: Маројевић 1983⁶, 43—44 и у тамо цитираној литератури]. У старословенским споменицима посведочени су придеви од основа на *ī*: *golъbinъ*, *neprijazninъ*, *zvѣrinъ* и бројна образовања од *ā* (*iā*) основа типа *vojevodinъ* и *Mariinъ*. Придеви *smokvinъ* од *ī* основе и *osъletinъ* од сугласничке основе на *et* [Brodowska-Honowska 1960, 71—75] могу се сматрати старословенском иновацијом. У староруским споменицима сачувани су бројнији примери изведеница од *ī* основа: *гостинъ*, *татинъ*, *волостелинъ*, *блядинъ*, *дѣтинъ*, *звѣринъ*, *гусинъ*, *голубинъ*, *лошадинъ*, *тетеревинъ*, *Рогъндинъ*, *Рахилинъ*, *Мышинъ*, *Бебринъ*, а такође и од *ā* (*iā*) основа [Маројевић 1983⁶, 44—46].

2.1.1.6. Суфикс *-евъ/-овъ* је најмлађи прасловенски посесивни суфикс; није ни он имао квалитативно-посесивно значење. Издвојио се из *ī* (*iī*) основа суфиксацијом помоћу *-ъ* од оног вида основе који су имали генитив и датив као падежи за припадање, што објашњава и његово

значење [в. различита гледишта о постанку суфикса и староруске потврде у: Маројевић 1983^a, 27—43].

Суфикс је имао два аломорфа: аломорф *-евъ*, ако се основа завршавала на *-j-* или на јотован сугласник, и аломорф *-овъ*, ако се основа завршавала на непалаталан сугласник.

1) Помоћу варијанте *-евъ* изводили су се посесивни придеви од *јѡ* основа (укључујући и *јѣ* основе). У кругу тих основа одвијала се конкуренција суфикса *-ъ* (в. т. 2.1.1.1) и *-евъ*. У последњој фази прасловенског језика резултати те конкуренције могли би се описати на следећи начин: 1° мушки патроними изводили су придеве искључиво помоћу суфикса *-ъ*; 2° *nomina appellativa* на *-tel'ъ*, *-dѣjъ*, *-ar'ъ* и сл. градила су придеве помоћу суфикса *-ъ*, али му је све више конкурисао суфикс *-евъ*, сужавајући употребу првобитних посесивних облика; 3° *nomina propria* (осим патронима) слободно су изводила придеве на *-евъ* (међу њима скоро да нема трагова некадашњег суфикса *-ъ*).

2) Варијанта *-овъ* конкурише суфиксу *-jъ* у кругу *ѡ* основа. Заправо: основе на *ѣ* су преносиле на *ѡ* основе у процесу њиховог мешања, поред падежних наставака, и посесивни суфикс *-овъ*. Суфикс *-овъ* добијале су, искључиво, именице са новоформираним хипокористичким суфиксима (*-ъko*, *-lo*, *-ilo*), а и именице са једносложном основом примиле су суфикс *-овъ* вероватно већ у прасловенском језику. Даља конкуренција ових суфикса и даље ширење придева на *-овъ* спада већ у историју посебних словенских језика.

2.1.2. Након формирања специфичног система посесивних категорија у прасловенском језику посесивни генитив је, као синтаксичко средство за изражавање атрибутивне посесивности, остао у врло ограниченој употреби. До овог закључка долазимо на основу анализе синтаксичких посесивних категорија у староруском језику, који у овом погледу најбоље одражава прасловенски систем.

1) Посесивни генитив се употребљавао од оних личних заменица од којих нису биле изведене посесивне заменице, а то су: прво лице двојине (ѣне *наю*), друго лице двојине (умѣ *ваю*), треће лице једине (тѣло *его*, *сего* ѣти, *оног* сѣмѣрение, лица *ея*), треће лице двојине (отѣ гробу *ею* стю), треће лице множине (оѣ *ихъ*).

2) Посесивни генитив налазимо и у случају кад је субјекат посесивности изражен супстантивизираним обликом придева (родителя *стѣго*) или партиципа (ближний *убѣнаго*).

3) Посесивни генитив се очувао у окамењеним изразима типа *въ отѣса мѣсто*, који су се касније трансформисали у предлошку конструкцију (у руском *вместо отца*, у српскохрватском *уместо оца*). В. староруске потврде у: Маројевић 1983^a, 50—53.

4) Посесивни генитив имале су две антропонимске категорије које су по пореклу посесивни придеви — имена по мужу (т. 3.1.1.3) и женски патроними (т. 3.1.3.3).

5) Уколико се субјекат посесивности састојао од двеју компоненти — именице и њеног атрибута (посесивне заменице, придева и сл.), од именице се употребљавао посесивни придев а придевска реч је долазила у генитиву. О томе сведоче староруски примери типа *prvého kralova syna* 'сина првога краља' [Скорвид 1981, 49], словачки примери типа *mojej tetkina kotora* 'соба моје тетке' [Ревзин 1973, 45—46].

И управо је ова последња употреба — контаминација посесивног придева и посесивног генитива — извор каснијег постепеног ширења и реактивирања адноминалног генитива, али то је већ предмет историје посебних словенских језика.

2.2. Атрибутивно-предикативна посесивност у прасловенском језику изражавала се посесивним дативом. Посесивно значење датива остваривало се на нивоу реченице, при чему је датив имао и допунска објекатска значења, пре свега значење блиске повезаности посесора са посесумом, значење намене и сл. Конструкције у којима се у староруском језику употребљавао посесивни датив [в. Маројевић 1983^a, 56—62] углавном одражавају синтаксичке и семантичке услове његове употребе у прасловенском језику. Ти услови се скоро у целини подударају са условима употребе ове категорије у српскохрватском језику. Примери: а мати *имѧ* поидеть за мужъ; а дружини *ти* избивають; возложило поруку на мою сестру и на доцерь *еи*; бѣ Добрына уи *Володи-меру*.

Две синтаксичко-семантичке функције посесивног датива треба посебно истаћи.

Прво, посесивни датив је представљао једну врсту „одређеног“ посесивног вида — употребљавао се за изражавање допунске, већ именоване посесивности: приде княгини его. и сестра *ему* Олга [в. и друге примере у: Маројевић 1983^a, 62].

Друго, посесивни датив је употребљаван у комбинацији са посесивним придевом као контаминирани начин изражавања посесивности: въ *отни ему* манастири; *отень ти* есмь другъ [исто, 12, 59]. Субјекат посесивности у овим примерима изражен је синтаagmaма типа *отъсь jeho, отъсь твојъ* (тј. сам посесор има атрибутивну посесивну одредбу). Занимљиво је да су се ове конструкције сачувале у говору Галипољских Срба: *братовъно ми* дете 'дете мога брата', *кикина ми* кућа 'кућа мога стрица', *женина му* мама итд. [Ивић 1957, 208, 331, 343] (наравно, све ове примере треба схватити у реченици, с обзиром на двоструку граматичку зависност посесивног датива).

Скоро потпуна подударност у значењу и употреби посесивног датива у најстаријим староруским споменицима и у српскохрватском језику и његовим дијалектима најбоље сведочи о прасловенском карактеру ове посесивне категорије [исп. другачија мишљења у: Gallis 1974].

2.3. Предикативна посесивност у прасловенском језику изражавала се конструкцијама двају типова (које можемо условно назвати посесивним реченицама).

2.3.1. У реченици којом се исказује коме припада објекат посесивности (тема реченице је посесум, а рема посесор) остварује се посесивно значење у ужем смислу (значење припадности). Ово значење у прасловенском језику се остваривало конструкцијом са глаголом *byti* и посесивним придевом као именским делом предиката, типа српско-хрватско *Кућа је Пејрова*. Предикативна употреба посесивних придева ретко је посведочена у старим споменицима. Исп. у староруском: и ре^а старецъ чия еста дѣтская глѣста Ярославля [Маројевић 1983^а, 26]. У овом типу посесивних реченица употребљаване су, према томе, суфиксалне посесивне категорије.

2.3.2. У реченици којом се исказује шта има субјекат посесивности (тема реченице је посесор, а рема посесум) остварује се квалитативно-посесивно значење (значење поседовања). За изражавања овог значења прасловенски језик се служио лексичким средством — конструкцијом са глаголом **jъmēti* > *imēti*, **jъmati* > *imati*. Конструкција са глаголом *byti* и генитивом са предлогом *и* у овом значењу плод је накнадног развоја, нарочито израженог у источнословенским језицима.

3. Суфиксалне посесивне категорије послужиле су као творбена база посесивних изведеница. По формалним и семантичким обележјима разликујемо: а) посесивне изведенице у антропонимији; б) посесивне изведенице у топонимији; в) посесивне изведенице у апелативној лексици. Према синтаксичким обележјима посесивне изведенице се деле на оне које су укључене у систем прасловенских посесивних категорија (антропонимске изведенице) и на оне које су само генетски повезане са тим системом (топонимске изведенице, изведенице у апелативној лексици).

3.1. Посесивне изведенице у антропонимији формирале су специфичан прасловенски антропонимски систем. У антропонимском систему који се развио у прасловенском језику и култури разликујемо антропонимске категорије као подскупове са посебним формалнограматичким ликом и самосталним оноματοлошким значењем. Другим речима, да би један тип антропонимских именованја добио статус антропонимске категорије, мора задовољити два критеријума: 1^о имати специфичан формалнограматички лик, другачији од свих других типова именованја лица; 2^о имати своје посебно оноματοлошко значење у процесу номинације.

Полазећи од двају наведених критеријума, у прасловенском језику се могу издвојити три формиране антропонимске категорије: лична имена, имена по мужу и мушки патроними. Женски патроними, који су свој пуни формалнограматички лик и оноματοлошки статус стекли у источнословенским језицима, генетски сежу у епоху прасловенског језика, те ћемо и њих посебно размотрити.

Све антропонимске категорије деле се на две групе: на оне којима није у основи посесивност као појмовно-семантичка категорија (лична имена) и на оне које су по својим формално-семантичким обележјима посесивне изведенице (имена по мужу, мушки патроними, женски патроними).

Од других антропонимских категорија лична имена се битно разликују: са формалнограматичке стране — тиме што не садрже у својој творбеној структури посесивну морфему, са семантичке стране — тиме што номинацију остварују непосредно, а не преко имена других лица. Наведене одлике карактеришу како лична имена у ужем смислу, тако и надимке и хипокористичке облике. У личним именима долази до изражаја квалитативност као појмовно-семантичка категорија, што се нарочито огледа у двотематским именима, основним личним антропонимима у прасловенском језику: *Jaroslavъ* 'онај који је рано славан' — *Jaroslava* 'она која је рано славна'.

Изведене антропонимске категорије (имена по мужу, мушки и женски патроними) двоструко су везане за систем посесивних категорија: генетски — тиме што садрже у својој творбеној структури посесивну суфиксалну морфему, синтаксички — тиме што су могле бити проширене својом атрибутивном формом којом се ближе одређује субјекат посесивности. По првој особини антропонимске посесивне изведенице слажу се са другим посесивним изведеницама (у топонимији и апелативној лексички), а по другој се од њих разликују.

3.1.1. Имена по мужу као антропонимска категорија прасловенског језика имају своја формална и своја семантичка обележја. Са формалнотворбеног аспекта имена по мужу су посесивни придеви одређеног вида, извођени од основе мушког личног имена или заједничке именице која означава мушко лице. Употребљавана су само у именичкој функцији, мада су морфолошки припадала сложеној придевској деklinацији. Са семантичког аспекта имена по мужу су антропоними који номинациону функцију остварују посредно, преко мужевог имена [о постанку и прасловенском карактеру имена по мужу в. у: Маројевић 1985, 11—18].

3.1.1.1. Имена по мужу су настала лексикализовањем синтагме: *femīnīpim* посесивног придева (са различитим суфиксима) и показне заменице *jъ, ja, je*. То су, заправо, облици настали срашћивањем, тј. синтаксичком деривацијом, док је њихова прва компонента посесивни придев изведен одговарајућим суфиксом.

У категорији *nomina propria* посведочена су имена по мужу са суфиксима *-jъ, -inъ, -evъ/-ovъ*. Суфикс *-jъ*: *Иваня, Володимеря, Всеволожая, Стополчя, Ярославля* у староруском језику, *Владиславъла* < **Vladislavъlaja*, *Десимиръв* < **Desimiraъja*, (акузатив) *Павлю* < **Pavъlъji* у старим српским споменицима [в. потврде и тумачења у: Маројевић 1985, 17—19]. Суфикс *-inъ*: имена по мужу типа староруско *Нѣжатъкинаја* [исто, 22]. Суфикс *-evъ/-ovъ*: имена по мужу типа староруско *Яневая, Radъkovaја* [исто, 19—20].

У категорији *nomina appellativa* посведочена су имена по мужу са суфиксима *-jъ, -ъnъ, -ъnъ, -inъ, -evъ/-ovъ*. Суфикс *-jъ*: *дьячя, дьяконя* у староруском [исто, 19], **gъpaнaja* у старочешком језику. Суфикс *-ъnъ*: **ијънаја* (чакавско *ijna*), **стријънаја* (чакавско *strina*, чешко дијалекатско *stryná*, словачко *striná*) [Бошковић 1978, 367; Šaur 1975, 73]. Су-

фикс -ънъ: **шуръњаја* (српскохрватско *шурњаја* < *шурњаја*, македонско *шурнеа*) [Маројевић 1979, 189—190], **струџњаја* (у староруском акузатив *стрииню*, инструментал *стрииню*), **родњаја* (у староруском номинатив плурала *родни*) [Маројевић 1985, 23]. Суфикс -иъ: *воеводиная*, *дядиная*, *старостиная* у староукрајинском језику [Маројевић 1986, 132]. Суфикс -евъ/-овъ: имена по мужу типа староруско *королева*, *поволя* [Маројевић 1985, 21].

Напомена.

У етимолошким речницима словенских језика чешко *paní* творбено се реконструише као изведеница са суфиксом -ъји: **рапъји* [Machek, 431; Holub-Korešný, 263], односно **гърапъји* [Трубачев VII, 197]. Ми реч реконструишемо као прасловенско (вероватно дијалекатско прасловенско) име по мужу са суфиксом -j(a)ja: **гърања ја* 'панова она (тј. жена)' > **гърањаја* > **рањаја*. Њене потврде у споменицама [Staročeský slovník 15, 46—47; Słownik staropolski VI, zeszyt 1 (34), 23—26; Сл. староукр. мови II, 123] указују на чешки језик као примарно извориште, са фонетским променама у финалном делу: *(гъ)рањаја > *рањаја > *рањији > *рањи > *paní*. Реч се касније проширила са чешким културним утицајем [в. Маројевић 1986, 132—133].

3.1.1.2. Иако именице по својој функцији, имена по мужу су на специфичан начин улазила у систем посесивних категорија прасловенског језика. За суфиксалне посесивне категорије њих није везивало само порекло него и синтаксичка употреба. Староруски антропоними типа *Глѣбовая Всеславича* [в. и друге примере у: Маројевић 1985, 24] показују да се име по мужу понаша као синтагма типа *Глѣбова жена*: уз њега је могао да стоји посесивни генитив мужевог патронима, којим се ближе одређује примарни субјекат посесивности. Првобитно се уз посесивни придев од личног имена употребљавао посесивни придев од патронима (в. примере у т. 3.1.2.3), али је тај посесивни придев касније замењен посесивним генитивом. У конструкцијама са именима по мужу забележен је само генитив патронима.

3.1.1.3. Којим је граматичким средством у прасловенском језику исказивана атрибутивна посесивност кад је посесор (субјекат посесивности) био изражен именом по мужу? Као облици са сложенем придевском деklinацијом у супстантивној функцији, имена по мужу су се употребљавала у облику посесивног генитива. До овог закључка долазимо на основу потврда у староруском (општеисточнословенском) језику: совѣтомъ брата *королевое*; имѣя велику любовь к детемъ *Романовое* [в. и друге примере у: Маројевић 1985, 25—26]. Генитив је искључиви посесивни облик имена по мужу и у староукрајинским споменицама: *piszal krolowie pisar*; где е<ст> домъ *Пиятрово'у* [в. и друге примере у: Маројевић 1986, 134—136]. Посесивни генитив имена по мужу посведочен је и у старополским споменицама: *do paney do Micolayewey domu*; *ne iachal na paney Janowey dzedzinø*; *paney Jadwiszyna oczczisna*; *w paney dom Yaduiszin* [Słownik staropolski IV, 1 (34), 25]. По-

следња два примера, у којима је од имена по мужу употребљен посесивни генитив а од личног имена посесивни придев, потврђују нашу творбено-семантичку реконструкцију **gъraŋaja* [в. т. 3.1.1.1]. Овакав, контаминирани начин изражавања посесивности посведочен је и у староруском: надъ гробомъ княгыниномъ Ярославлеѣ; взя городъ княгининъ на щитъ *Стославлеѣ* [в. и друге примере у: Маројевић 1985, 26]. И у старочешком језику посведочен је само посесивни генитив изведенице (имена по мужу) *paní: v rukú panuе své; panie služebník* [Staročeský slovník 15, 46—47]⁴.

3.1.2. Мушки патроними као антропонимска категорија прасловенског језика имају такође своја формална и своја семантичка обележја. Са формалнотворбеног аспекта мушки патроними су, за разлику од других антропонимских посесивних образовања, именичке изведенице са суфиксом *-*iŋo* (староруско -*іѣ*, старосрпскохрватско -*іѣ*, старочешко -*ісь*); поред тога, они имају, по нашем тумачењу, у својој творбеној структури посесивну морфему и изводе се од основе посесивног придева. Са семантичког аспекта мушки патроними су антропоними који номинациону функцију остварују посредно, преко очевог имена.

3.1.2.1. Разматрајући творбenu структуру староруских патронима Роман Јакобсон је изнео хипотезу по којој су двотематска имена градила патрониме додавањем суфикса непосредно на именичку основу, док су се патроними од једнотематских имена градили од основе присвојнога придева. Ову разлику је покушао да објасни социлингвистички — претпоставком да су патрониме са супстантивним суфиксом првобитно имала само двотематска, аристократска имена, док су се од једнотематских имена градили описни патроними са посесивним придевом типа *Хотовъ сынъ*. Под утицајем посесивних придева у синтагми наведеног типа формирани су патроними са посесивном морфемом типа *Хотовичъ* [Jakobson 1962, 14—16]. И С. В. Фролова сматра да су се словенски патроними примарно градили од именичке основе, али на други начин објашњава патрониме типа *Игоревичъ*, *Роговичъ* — као изведенице од именица са тематским суфиксом -*ев*-/*-ов*- [Фролова 1981, 5, 8]. На основу анализе грађе староруских патронима у поређењу са релативном хронологијом посесивних придева ми смо утврдили да су наведена тумачења погрешна. Патрониме типа *Иваничъ* и *Володимѣричъ* претходни истраживачи нетачно реконструирају као изведенице од именичке основе. Наша анализа показује да су то изведенице од основе посесивног придева *Иваѣ*, *Володимѣѣ*, што потврђује хронолошки паралелизам: *Иванъ* — *Иваничъ*, *Володимѣръ* — *Володимѣричъ* према *Ивановъ* — *Ивановичъ*, *Володимѣровъ* — *Володимѣровичъ* [подробније тумачење и грађа из староруских споменика наведени су у: Маројевић 1985, 33—44].

⁴ О именима по мужу у староруском језику писали смо најпре у: Мароевич 1981, 106—118.

У прасловенском језику патроними су имали једнообразну структуру: основа посесивног придева + суфикс **-itjo*. Ту структуру добро чувају староруски патроними типа *Соломоничь*, *Творимиричь*, *Молибожичь*, *Стѣполчичь*, *Воитѣиичь*, *Мьстиславичь*, *Всеволожичь* (са посесивним суфиксом *-jь*), *Милятиниць* (са суфиксом *-inъ*), *Яневичь*, *Нвжънович* (са суфиксом *-evъ/-ovъ*). Исту структуру имају образовања у категорији апелатива типа *сестричичь* (основа посесивног придева на *-jь* *sestričь* од именице *sestrica* + суфикс *-ičь*). Исп. и старочешко *panic* [Staročeský slovník 15, 47—48] < **gъrańicь* (основа придева на *-jь* **gъrańь* од именице **gъrańь* + суфикс *-icь*).

3.1.2.2. Иако именице и по форми и по функцији, патроними на **-itjo* су на специфичан начин улазили у систем посесивних категорија прасловенског језика: патроним има исту синтаксичку употребу као да уместо њега стоји посесивна синтагма са именицом *зупъ*. Синтаксичку употребу патронима илустроваћемо следећим староруским примерима: Иванъ *Творимиричь* воеводи Ярославля; Юрьѣ *Володимѣричь* Манамаха [Маројевић 1985, 44]. Посесивни придев од кога је изведен патроним има атрибут који долази у облику посесивног генитива. Оваква синтаксичка употреба била је могућа само зато што су мушки патроними генетски изведенице од основе посесивних придева.

3.1.2.3. Којим је граматичким средством у прасловенском језику изражавана атрибутивна посесивност кад је субјекат посесивности био означен патронимом на **-itjo*? За староруски језик Фролова претпоставља да су то „форме на *-ев*, хотя они сохранны не самими ранними памятниками” [Фролова 1963, 23], а Кузнецов сматра да је примаран посесивни генитив патронима [Кузнецов 1961, 41]. Ми смо доказали да су оба ова начина секундарна — и суфикс *-evъ* и посесивни генитив — и да је примарна употреба посесивног придева са суфиксом *-ъ* (в. т. 2.1.1.1) и у случају кад је субјекат посесивности мушки патроним на **-itjo*. У староруским споменицима открили смо уверљиве потврде придева овога типа: дворъ . . . *Творимириць* (1230); повелѣниемъ *Милятиномъ Лукиницемъ* (1245); абы умирити его с Рязанци съ *Глѣбовичи* (1187); дружина же *Андрѣевича* не пустища его в городъ (1171); а се чара кня *Володимирова Давыдовча* (пре 1151). Примери показују да су се придеви типа *Творимиричь* (= *Творимирићев*) од патронима типа *Творимиричь* у староруском језику употребљавали све до првих деценија XIII века. Први сигуран пример посесивног генитива с краја је XIII века, што значи да можемо утврдити и приближну хронологију посесивних форми од патронима у староруском језику: судъ *Ярославль Володимирица* (1280). Придеви на *-evъ* од патронима у староруском језику уопште нису посведочени, они се појављују у украјинским споменицима средине XV века, а у руским у XVI—XVII веку [подробније и са потребном документацијом у: Маројевић 1985, 44—53].

У српскохрватском језику посведочени су бројни и разноврсни трагови придева са суфиксом *-ъ* чија је творбена база патроним: а) у антропонимији — у синтагмама типа *Јуџовића мајка* и у женским презименима

типа (Коса) *Смиљанића*; б) у топонимији: *Дабижљевић-до*, *Башковић-йошак*, *Николић* (поток), *Пејрића* (вас = село), *Марсенића ријека*, *Баошиће* (село), *Злајарића враћа*, *Малићи ораси*, *Грасићиће врбе* [в. тумачења и потврде у: Маројевић 1982, 98—107].

У чешком језику masculinum сингулара некадашњих посесивних придева од патронима сачуван је у окамењеном облику у посесивним формама типа *Novákovic*, којима се означава припадање породици, а топоними типа *Vuděovice* представљају некадашњи neutrum (номинатив сингулара) придева овога типа.

Назив верског празника српскохрватско *Божих* настао је супстантивизацијом придева на -ь од патронима: **božićь* (= божићев) *dьnъ* > *božićь* [реконструкцију прасловенских облика именице *božićь* и посесивног придева *božićь* в. у: Мароевич 1985^a, 85—88; српскохрватска верзија: Маројевић 1984, 56—58].

3.1.3. У прасловенском језику женски патроними, по свему судећи, нису били формиран и стабилизовани као посебна антропонимска категорија. Одговарајуће оноματοлошко значење изражавало се описно — синтагмом посесивни придев од очевог имена + **dьkti*. Постоје, међутим, извесне индикације да је посесивни придев (неодређени вид по форми) од очевог имена представљао женски патроним. Зачетак формирања ове антропонимске категорије сеже у епоху широкe употребе посесивног суфикса -ьнъ (в. т. 2.1.1.3), како у кругу *nomina appellativa*, тако и у кругу *nomina propria*. Заправо: *femininum* посесивних придева са овим суфиксом (формално неодређени вид) могао се супстантивизирати и тако, самостално употребљен, изражавати оноματοлошко значење женског имена по оцу. Тај суфикс, у облику *femininum*-а -ьна, задржао се у патронимском (и матронимском) значењу и у периоду када је посесивни суфикс -ьнъ изацао из живе употребе и био замењен другим посесивним суфиксима. Формирање женских патронима на -ьна било је тек у зачетку, судећи бар према оскудним траговима у историји посебних словенских језика.

Као антропонимска категорија у формирању, женски патроними у прасловенском језику имају своја формална и своја семантичка обележја. Са формалнотворбеног аспекта женски патроними су посесивни придеви неодређеног вида, извођени од основе мушког личног имена или заједничке именице која означава мушко лице. У својој творбеној структури они су имали посесивну морфему -ьн(а). Ови атрибутивни придевски облици су се током времена супстантивизирали, тим пре што им је и промена била именичка. Са семантичког аспекта женски патроними су антропоними који номинациону функцију остварују посредно, преко очевог имена.

3.1.3.1. Женски патроними су настали, као што смо истакли, транспозицијом (супстантивизацијом облика женског рода посесивног придева). Посведочени су само облици са суфиксом -ьнъ, тј. *femininum* на -ьна. Погледајмо њихове трагове у словенским језицима.

1) Прасловенског порекла може бити први тип староруских патронима — који се изводио помоћу суфикса *-ьна* од основе личног имена. Посведочени су само патроними од личних имена на *-въ*: *Изяславна*, *Сѣославна*, *Мѣстиславна*, *Ярославна*, *Ростиславна*; и од личних имена на *-ръ*: *Володимѣрна*, *Казимѣрна* [Маројевић 1985, 60].

2) У категорији *nomina appellativa* посведочени су у староруском женски патроними (и матроними): *сестрична* [исто, 59] < *sestričьna*, облик изведен суфиксом *-ьна* од именице *sestrica* (< **sestrika*); *братанна* 'доћь брата' [СлРЯ XI—XVII вв. 1, 319] < *bratanьna*, облик изведен од именице *bratanь*; *княжна* 'доћь князя' [СлРЯ XI—XVII вв. 7, 206] < *kъnežьna*.

3) Старочешко *panna* (*hpanna*), GA pl. *panen* [Staročeský slovník 15, 49—50] < **gъpanьna* је облик изведен суфиксом *-ьна* од именице **gъpanь*.

3.1.3.2. Женски патроними, иако су попримили супстантивну функцију, на специфичан начин су улазили у систем посесивних категорија прасловенског језика, као и мушки патроними и имена по мужу. Они имају синтаксичку употребу као и синтагме с посесивним придевом и именицом **dъkti*, тј. могли су се употребљавати са очевим патронимом (или другом апозицијом уз очево име) у генитиву. У староруским споменицима у нашој грађи таква синтаксичка употреба није забележена од облика типа *Ярославьна*, за које сматрамо да су настали у прасловенском језику, али је забележена од другог творбеног типа, за који сматрамо да се касније развио: женитися. *Петровною* Михалковича [Маројевић 1985, 62].

3.1.3.3. Поставља се питање: којим је граматичким средствима, суфиксалним или синтаксичким, исказивана припадност кад је субјекат посесивности био означен женским патронимом на *-ьна*? Староруски споменици дају одговор на ово питање: и едва *Мстиславны* товаръ ублюдоша (1127) [у два преписа летописа, Маројевић 1985, 62] — у кругу женских патронима, као и у категорији имена по мужу, примаран је био посесивни генитив. Ова специфичност објашњава се чињеницом што су патроними са суфиксом *-ьна* по пореклу супстантивизирани посесивни придеви.

Током даљег историјског развоја женски патроними су дефинитивно прешли у категорију именица, па су се од њих, као и од других именица на *-а*, почели градити посесивни придеви помоћу суфикса *-in* < *-inь*. Ту фазу у њиховом развоју илуструје у старочешком пример: *A toto rodání panniно* (1491) [Staročeský slovník 15, 50], а у руском: безъ *королевнина* вѣдома (1582) [Маројевић 1985, 62—63]. У *Слову о полку Игореве* посведочен је занимљив случај графичке контаминације — староруског посесивног генитива *Jaroslъvny* и каснијег руског придевског облика *Jaroslavinin* — у примеру: *Ярославнынъ* гласъ [исто, 125—126].

3.2. Посесивне форме служиле су као база за творбу топонима различитих творбених типова. Посесивне изведенице у топонимији према формалној структури деле се на четири типа: а) аналитички облици настали топонимизацијом посесивне синтагме; б) синтетички облици настали деривацијом у ужем смислу (суфиксацијом); в) синтетички облици настали транспозицијом од патронима; г) синтетички облици настали транспозицијом (супстантивизацијом посесивне форме).

Преласком посесивних облика у посесивне изведенице у топонимији слабила је или се потпуно губила њихова везаност за систем посесивних категорија: они су губили способност да буду проширени својом атрибутивном формом којом се ближе одређује субјекат посесивности.

3.2.1. Топоними настали топонимизацијом посесивне синтагме најближи су по својој формалној структури атрибутивним посесивним формама са живом граматичком функцијом: они садрже и посесора и посесум. Посесор је у облику посесивног придева, као у староруским микротопонимима: до *Добрыни улици* в городняя ворота. до *Пискупли улици* [Маројевић 1985, 96]. Посесор би могао бити и у облику посесивног генитива, али такви примери нису посведочени, што се објашњава ограниченошћу употребе посесивног генитива у прасловенском језику (в. т. 2.1.2). Чак ни они примери у којима се са савременог аспекта издваја посесивни генитив — типа српскохрватско *Ивића њива*, *Марковића вода*, *Маршиновића ријека*, *Добриловића кућа* — нису прасловенског порекла. У њима је примарно био *femīnīnum* посесивног придева са суфиксом *-ь* (в. т. 2.1.1.1) који се касније, кад се изгубио осећај за придеве овога типа, почео схватати као посесивни генитив и преносити на зависне падеже, а затим и на употребу уз именице које нису биле у облику *femīnīnum*-а сингулара [подробније у: Маројевић 1982, 98—107].

Да су топоними настали топонимизацијом посесивне синтагме чували извесну везаност за систем посесивних категорија, показује следећи староруски пример: а се даю свои княгинѣ . . . Желѣскова слободка з бортью съ *Ивановыѣ село* с *Хороброва*. Искоњская слободка [Маројевић 1985, 75], у коме можемо издвојити описни топоним са живом посесивном функцијом *Ivanovo selo Horobrova* (тј. село Ивана Хороброва). Овде је карактеристично да суфиксални посесивни облик *Ivanovo* има свој атрибут — генитив *masculinum*-а посесивног придева на *-ovъ* у функцији мушког патронима *Horobrova*. Могао би се, додуше, и другачије тумачити облик *Хороброва*: као конгруентни атрибут уз именицу *слободка*, дакле, као део другог топонима. Такво тумачење је мало вероватно како због предлога *с* који облику претходи, тако и због тачке која следи после њега (а којом се најчешће обележавала извесна синтаксичка целина).

Није увек једноставно повући границу између географских имена насталих топонимизацијом посесивне синтагме и оних који су настали супстантивизацијом. У примеру: и бы в *селѣ* в *Рогънѣдинѣ* [Маројевић 1985, 89] може се издвојити топоним у облику *Rognědino* (са елипсом управне именице) или *Rognědino selo* (са очуваном посесивном синтаг-

мом). Варијантност топонима била је могућа зато што се чувала повезаност супстантивизованог посесивног облика са посесивном синтагмом од које је настао. Уп.: Рјуриковъ же идупцо из Новагорода и Смоленска. а и быѣ на Лучинѣ верьбноѣ недѣлѣ . . . и дасть ему оцѣ его Лучинѣ городѣ [Маројевић 1985, 90].

3.2.2. Топоними изведени неким именичким суфиксом од основе посесивног придева представљају посесивне изведенице у ужем смислу. Такав је српскохрватски ојконим *Ivańica*, изведен суфиксом *-ica* од прве компоненте некадашње синтагме *Ivańa vьъ*. У оваквим примерима прелазак из категорије придева у категорију именице остварен је помоћу творбеног форманта.

3.2.3. Топоними су могли настајати транспозицијом породичног или племенског имена у име територије на којој братство или племе живи. Тако је српскохрватски топоним *Бјелојавлићи* настао од плуралског облика некадашњег патронима (касније презимена) *Вѣлојавл'иѣ*. Топоним *Воиничи* [Маројевић 1985, 101—102] у староруском језику настао је транспозицијом од патронима *Војиниѣ* (изведеница на *-иѣ* од посесивног придева *Војинѣ* личнога имена *Војинѣ*).

3.2.4. Елипсом управне именице и супстантивизацијом посесивног придева настали су топоними типа староруско *Јрославль*, *Володимѣрь*, *Домагощѣ*. Њихов род и број зависио је од рода и броја некадашње управне именице.

У вези са супстантивизацијом посесивних форми у топонимији поставља се питање: да ли су топоними могли настајати на словенском терену супстантивизацијом посесивног генитива? Занимљива су у овом погледу тумачења Р. Бошковића. У расправи *Евентуални њраџови дисјалатајализације r вокалноѣ у јужнословенским језицима* (1973) он у најстаријим грчким топонимима словенског порекла, између осталих, реконструише следеће ликове: „*Загрѣта* (Лаконија) = *Џгрѣта* < *џгрѣта* (= посесивни генитив од пом. ргорг. *Џгрѣта*)” [Бошковић 1978, 373]; „*Сербиѣна* (Епир) = *Сѣрбѣна* (= посесивни генитив од пом. ргорг. *Сѣрбѣна*)” [исто, 377]. На основу ових примера може се закључити да је Бошковић сматрао могућном супстантивизацију посесивног генитива у топонимији.

У расправи *Поводом неких њојонима* (1974) за топониме типа српскохрватско *Milosava* (f), *Mirosava* (f), *Ranisava* (f), *Martina* (f), *Dobrašina* (f), *Radiša* (f) или пољског *Adama* (f), *Ciechmana* (f), *Niesuła* (f), *Szczepana* (f) Бошковић каже да се „никаквом анализом не може утврдити — шта они заправо у конкретним случајевима историјски представљају: посесивне генитиве једине од личних имена мушкога рода или старе придеве (данас именице) женскога рода на *a*” [Бошковић 1978, 380].

Ми сматрамо да се теоријском и историјском анализом може доказати да су топоними овога типа по своме пореклу облици *femininum*-а посесивних придева са суфиксом *-ъ* < *-os* (в. т. 2.1.1.1), настали елипсом неке именице женскога рода (*vьъ*, *niva* или сл.): *Miloslava* (= Милославлева) *vьъ* > *Miloslava* > *Milосava*. У прилог оваквом тумачењу могу

се навести следећи аргументи. Прво, теоријски се не може претпоставити супстантивизација посесивног генитива као облика који није носилац деклинације у језику са строгом граматичком структуром какав је био прасловенски. Друго, у прасловенском језику је дошло, као што смо видели (у т. 2.1), до формирања специфичног система посесивних категорија при чему је именички посесивни генитив замењен придевским посесивним облицима (у употреби је остао само посесивни генитив неких придевских заменица и придева са сложеном придевском деклинацијом); тај систем је формиран много пре великих сеоба Словена, тако да у време настанка наведених јужнословенских топонима у живом језику није ни било посесивног генитива од личних имена. То би био други, историјски доказ да су топоними типа *Милосава* придевског порекла (супстантивизирани облици женског рода придева са суфиксом -*ъ*).

3.3. Посесивне изведенице у апелативној лексици нису биле многобројне. Ако се изузму изведенице типа *струјџаја*, које по својим морфолошким одликама спадају у имена по мужу (т. 3.1.1), типа *sestričičь*, које спадају у категорију мушких патронима (тачније: матронима) (т. 3.1.2), и супстантивизирани облици типа *кнѣзьѣна*, које укључујемо у женске патрониме (т. 3.1.3), у овај тип посесивних изведеница спадају именице на *-ina* типа *отъѣина* 'очевина' и *дѣдъѣина* 'дедовина' [Маројевић 1985, 55—56], које су изведене од посесивних придева *отъѣнь*, *дѣдъѣнь*. Ове изведенице су у староруском језику имале дијалекатски ограничену употребу, али по својој творбеној структури могу бити прасловенске (или дијалекатске прасловенске) речи.

Изведенице типа *отъѣина* нису биле укључене у систем посесивних категорија онако као што су то биле антропонимске категорије. То је свакако условљено и њиховим значењем: њихова творбена база није имала актуелно посесивно значење (*отъѣина* није 'имовина која припада оцу' него 'имовина која је припадала оцу').

4. Реконструкција прасловенског система посесивних категорија и посесивних изведеница, коју смо покушали у овом раду да учинимо у синтетичком облику, показује и сложеност и динамичност тога система. Реконструкција се морала вршити на основу остатака и трагова у писаним споменицима словенским. Чак ни у најстаријим старословенским и староруским споменицима није се у потпуности чувао прасловенски посесивни систем, што је условило и примењени тип формално-семантичке реконструкције. Даља истраживања било би целисходно усмерити у два правца. С једне стране, у правцу даљег истраживања трагова прасловенског система у појединим словенским језицима, посебно у њиховим антропонимским и топонимским изведеницама, те испитивања облика и узрока промене тога система у њиховом историјском развоју. С друге стране, у правцу испитивања развојних фаза система посесивних категорија и посесивних изведеница у самом прасловенском језику, посебно с обзиром на конкуренцију старијих и млађих посесивних суфикса.

ЛИТЕРАТУРА

- Бошковић 1978 — Р. Бошковић. *Одабрани чланци и расправе*. Титоград, 1978.
- Brodowska-Honowska 1960 — М. Brodowska-Honowska. *Slowotwórstwo przymiotnika w języku staro-cerkiewno-słowiańskim*. Kraków — Wrocław — Warszawa, 1960.
- Gallis 1974 — А. Gallis. *Da li je srpskohrvatski adnominalni dativ pripadnosti (posesivni dativ) — balkanizam?* — Зборник за филологију и лингвистику, Нови Сад, 1974, XVII/1, 51—61.
- Зверковская 1978 — Н. П. Зверковская. *К истории суффикса -ов в древнерусском языке*. — Общеславянский лингвистический атлас. Материалы и исследования 1976. М., 1978, 256—262.
- Ивић 1957 — П. Ивић. *О говору Галићкој Срба*. — Српски дијалектолошки зборник, књ. XII, Београд, 1957.
- Jakobson 1962 — *О морфологическом составе древнерусских отчеств*. — [У књизи:] R. Jakobson. *Studies in Russian Philology*. Michigan Slavic Materials. No 1. Ann Arbor, 1962.
- Кузнецов 1961 — П. С. Кузнецов. *Очерки по морфологии праславянского языка*. М., 1961.
- Mareš 1970 — F. V. Mareš. *K chronologii slovanských posesivních adjektiv staršího a mladšího typu* (Budeč — Budkov). — *Zpravodaj místopisné komise ČSAV*. Praha, 1970, XI, 3, 348—355.
- Маројевић 1979 — Р. Маројевић. *Шурњаја*. — Јужнословенски филолог, Београд, 1979, XXXV, 189—192.
- Мароевич 1981 — Р. Мароевич. *Опозиция определенных и неопределенных форм притяжательных прилагательных*. (К вопросу о природе имен типа Vysevoložaja в древнерусском языке). — Вопросы языкознания, М., 1981, 5, 106—118.
- Маројевић 1981 — Р. Маројевић. „Девейбрајинџа сесјира” у народној њесми. О једном њворбено-семантичком њију словенских њосесивних њридева. — Јужнословенски филолог, Београд, 1981, XXXVII, 243—249.
- Маројевић 1982 — Р. Маројевић. *Прасловенска adjectiva possessiva њија Tvorimifičь (од њијронама њија Tvorimifičь), њихова судбина и њраџови у словенским језицима*. — Јужнословенски филолог, Београд, 1982, XXXVIII, 89—109.
- Мароевич 1983^a — Р. Мароевич. *Заметки по историческому словообразованию* (1. Форма њасина в древнерусских летописях. 2. Старославянские притяжательные прилагательные типа Salaň). — *Этимология* 1981, М., 1983, 44—49.
- Мароевич 1983^b — Р. Мароевич. *Посесивные категории в русском языке (история развития и современное состояние)*. — *Филологические науки*, М., 1983, 5, 56—61.
- Маројевић 1983^a — Р. Маројевић. *Посесивне катеџорије у руском језику (у своје историјском развијку и данас)*. Београд, 1983.
- Маројевић 1983^b — Р. Маројевић. *Посесивни њридеви са суффиксом -њъ у историји руској језика*. — Зборник за филологију и лингвистику, Нови Сад, 1983, XXVI/1, 7—60.
- Маројевић 1984 — Р. Маројевић. *Прасловенске њворбено-семантичке реконсијруције*. (1. О њрасловенском суффиксу -њъ уњињије и њридеву воњњ њосебно. 2. Српскохрватско воњњ). — Прилози за књижевност, језик, историју и фолклор, Београд, 1980 (1984), XLVI, 1—4, 53—58.
- Мароевич 1985^a — Р. Мароевич. *Заметки по историческому словообразованию*. (3. О праславянском суф. -њъ и прилагательном воњњъ. 4. С.-хорв. воњњ). — *Этимология* 1983. М., 1985, 82—88.
- Мароевич 1985^b — Р. Мароевич. *Историческое словообразование и хронология фонологических изменений*. (Изменения в системе согласных фонем древнерусского языка). — *Филологические науки*, М., 1985, 5, 38—42.
- Маројевић 1985 — Р. Маројевић. *Посесивне изведенице у сњароруском језику. Ањињонимски сисњем. Тојонимњја*. „Слово о њолку Књореве”. Београд, 1985.

- Маројевић 1986 — Р. Маројевић. *Имена њо мужу у староукрајинском језику*. — Ономастолошки прилози, Београд, 1986, VII, 125—139.
- Machek — V. Machek. *Etymologický slovník jazyka českého*. Praha, 1971.
- Потебня 1968 — А. А. Потебня. *Из записок по русской грамматике*. III. *Об изменении значения и заменах существительного*. М., 1968.
- Ревзин 1973 — И. И. Ревзин. *Понятие парадигмы и некоторые спорные вопросы грамматики славянских языков*. — Структурно-типологические исследования в области грамматики славянских языков. М., 1973, 39—50.
- Rječnik JAZU — *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*. I—XXIII. Zagreb, 1880—1976.
- Słownik staropolski — *Słownik staropolski*, tom VI, zeszyt 1 (34), Wrocław — Warszawa — Kraków, 1970.
- Сл. РЯ XI—XVII вв. — *Словарь русского языка XI—XVII вв.* I— . М., 1975—.
- Сл. староукр. мови — *Словник староукраїнської мови XIV—XV ст.* I—II. Київ, 1977—1978.
- Скорвид 1981 — С. С. Скорвид. *О синтаксических свойствах притяжательных прилагательных в древнерусском языке*. — Вестник Московского университета. Серия 9. Филология, 1981, 4, 43—50.
- Staročeský slovník — *Staročeský slovník*. 15. Praha, 1985.
- Трубацев — *Этимологический словарь славянских языков. Праславянский лексический фонд*. Под ред. О. Н. Трубачева. I— . М., 1974—.
- Трубецкой 1937 — Н. С. Трубецкой. *О притяжательных прилагательных (possessiva) староцерковнославянского языка*. — Сборник лингвистических и филологических расправа. А. Белићу о четрдесетогодишњици његова научног рада. Београд, 1937, 15—20.
- Фасмер — М. Фасмер. *Этимологический словарь русского языка*. Перев. и дополнения О. Н. Трубачева. Изд. 2-е. I—IV. М., 1986—1987.
- Фролова 1960 — С. В. Фролова. *К вопросу о природе и генезисе притяжательных прилагательных русского языка*. — Уч. зап. Куйбыш. пед. ин-та, 1960, 32, 323—340.
- Фролова 1963 — С. В. Фролова. *История образования притяжательно-относительных прилагательных с суффиксом -ов/-ев в русском языке*. — Уч. зап. Куйбыш. пед. ин-та, 1963, 38, 7—77.
- Фролова 1981 — С. В. Фролова. *Древнерусские отчества на -ичь в словообразовательном отношении*. — Куйбышевский пед. ин-т. Межвузовский сборник научных трудов, т. 253, 1981, 3—10.
- Holub—Korečnů — J. Holub, Fr. Korečnů. *Etymologický slovník jazyka českého*. Praha, 1952.
- Шаур 1973 — В. Шаур. *К вопросу о реконструкции праславянских названий месяцев*. — *Этимология* 1971, М., 1973, 93—101.
- Šaur 1975 — V. Šaur. *Etymologie slovanských příbuzenských termínů*. Praha, 1975.

Резюме

Радмило Мароевич

К РЕКОНСТРУКЦИИ ПРАСЛАВЯНСКОЙ СИСТЕМЫ ПОСЕССИВНЫХ КАТЕГОРИЙ И ПОСЕССИВНЫХ ПРОИЗВОДНЫХ

В праславянском языке сформировалась особая система посессивных категорий и производных, явившаяся типологическим отличием праславянского языка от других индоевропейских языков.

Систему посессивных категорий составляли суффиксальные (прилагательные с суф. *-ъ/-ь, -jъ, -ьнъ, -tнъ, -inъ, -evъ/-ovъ*) и синтаксические категории (родительный принадлежности, дательный принадлежности, посессивные предложения). По семантическому признаку различались собственно посессивные категории, выражающие принадлежность (тип *bratъnъ* 'принадлежащий брату'), и качественно-посессивные категории, выражающие обладание (тип *bratъnъ* 'имеющий брата'). На определенной стадии развития праславянского языка употребление род. принадлежности имени существительного грамматически стало невозможным, и он был заменен суффиксальными посессивными категориями. Принимая на себя функцию род. принадлежности, суффиксальные посессивные категории восприняли и его синтаксическое употребление в рамках именной парадигмы. Так сформировалась особая грамматическая категория праславянских притяжательных прилагательных, которые, входя в парадигму мотивировавших их существительных, в то же время приобретали особенности имени прилагательного (согласование по роду, числу и падежу). Род. принадлежности после подобных изменений имел довольно ограниченное употребление, был сведен лишь к тем личным местоимениям, от которых не были образованы притяжательные суффиксальные формы, а также к субстантивированным формам прилагательного и причастия.

Суффиксальные посессивные категории послужили словообразовательной основой для образования посессивных производных в антропонимии (имена по мужу, мужские и женские патронимы), топонимии и апеллативной лексике. Антропонимические производные особым образом входили в систему праславянских посессивных категорий. От мужских патронимов образовывались суффиксальные посессивные формы (на *-ъ*), в то время как от имен по мужу и женских патронимов употреблялся род. принадлежности.